

Problemer med foreldresamvær i barnevernet – unge voksnes fortellinger

Jeanette Skoglund og Renee Thørnblad

Sammendrag

De fleste som vokser opp i fosterhjem, har kontakt med foreldre, og det iverksettes betydelige ressurser for å gjennomføre foreldresamvær. Dette er i tråd med samværsretten og bygger på kulturelle verdier der relasjonen mellom barn og biologiske foreldre har avgjørende betydning. Forskningslitteraturen kan hevdes å bekrefte viktigheten av foreldresamvær, men viser også at det kan være problematisk. De vanskelige sidene har fått mindre oppmerksomhet i den fagpolitiske debatten. Med utgangspunkt i kvalitative intervjuer med 26 unge voksne som vokste opp i slektsfosterhjem, retter vi fokuset mot deres samværsfortellinger og problemene de vektlegger. Hensikten er å gå i dybden på hva problemer *kan være*, samt utvide rammene for hvilke fortellinger som skal gis plass og gyldighet når samvær etter omsorgsovertakelse diskuteres.

Nøkkelord: samvær, foreldrekontakt, narrativer, masternarrativer, slektsfosterhjem

Abstract

Most children in foster care have contact with their parents. This is in line with legislation emphasizing the right to have contact, which builds on cultural values where biological parent-child relationships are given significant meaning. In some respects, research confirms the importance of parental contact, but show also that such contact can be problematic. Yet, the more difficult aspects of parental contact gain little attention in policy debates. Building on interviews with 26 young adults who grew up in kinship care we focus the problems they emphasize in their contact narratives. The aim is to get in-depth understanding of what problems *can be*, and expand the framework for what stories should be given validity when parental contact is discussed.

Keywords: parental contact; master narratives; counter narratives'; kinship foster care

Innledning

Foreldresamvær for barn under offentlig omsorg har gjennom barnevernets historie blitt tilskrevet ulik verdi. Vergerådsloven av 1896 omhandlet ikke samvær. På denne tiden var den herskende ideologien, ifølge Haugli (2000), at «vanvyrdede» og «forsømte børn» skulle fjernes og reddes bort fra sine hjem og sine foreldre. Siden andre verdenskrig, derimot, har foreldresamvær blitt verdsatt i økende grad (Haugli & Havik, 2010)¹, og i dag har foreldre og barn rett til samvær etter barnevernloven § 4-19. Det betyr at når det er truffet vedtak om omsorgsovertakelse, skal fylkesnemnda ta stilling til omfanget av samvær, med mindre annet er bestemt (Barnevernloven, § 4-19). Lik alle handlinger som berører og angår barn, skal barnets beste være det grunnleggende hensyn, og barnet har rett til å gi uttrykk for sine synspunkter (Barnevernloven § 1-6). Samværsretten bygger på en verdioppfatning om at samvær er viktig for barn, og er nært knyttet til det biologiske prinsipp og vern av den «opprinnelige» familien (Haugli & Havik, 2010, s. 28). Slike kulturelt rotfesta verdier er viktige grunner til at de fleste barn som vokser opp under offentlig omsorg i Norge, har kontakt med foreldre etter omsorgsovertakelse, samt at betydelige ressurser iverksettes for at samvær skal gjennomføres. I denne artikkelen er det problematiske og vanskelige sider knyttet til foreldresamvær i fosterhjem som står i fokus.

Selv om de fleste barn i fosterhjem har samvær med foreldrene sine, er samvær langt fra et uproblematiske tema. Tvert imot har samvær blitt løftet fram som en av de vanskeligste sidene ved fosterhjemsarbeidet (se f.eks. Bunkholdt, 2017, s. 212). Ifølge Stang og Baugerud (2018, s. 51) er beslutninger om samvær blant de som har størst konsekvenser for barn som vokser opp i fosterhjem og for deres foreldre, for eksempel for mulighetene for tilbakeføring. Særlig de senere årene har foreldresamvær i fosterhjem blitt aktualisert i fagpolitiske debatter, delvis som følge av demonstrasjonen mot det norske barnevernet i 2016,² men kanskje spesielt som følge av Den europeiske menneskerettighetsdomstolens kritikk av norsk barnevern, norske domstoler og fylkesnemndene fra 2015. Kritikken går blant annet ut på at det norske barnevernet ikke

¹ Verdien av at barn i fosterhjem har foreldrekontakt kom først og fremst til uttrykk da samværsretten ble lovfestet første gang i barnelovene av 1956. I 1969 ble dette en rett primært for barnet, og i barneloven av 1981 videreføres dette til å gjelde alle barn uavhengig av foreldrenes status da barnet ble født. Fra 1989 har alle barn og foreldre gjensidig samværsrett. Retten til samvær ble først hjemlet i barnevernloven av 1992 (Haugli, 2000, s. 87).

² Det siktes her mot de 59 demonstrasjonene som ble gjennomført i 20 ulike land i 2016 (Se f.eks. Emberland, 2016).

tilrettelegger for samvær i et slikt omfang at tilbakeføring blir mulig. Et nærliggende spørsmål som har blitt stilt, er hvorvidt det tas tilstrekkelig høyde for individuelle forskjeller i den enkelte sak, eller om det har utviklet seg en «sjablongmessig» fastsettelse av et minimumssamvær (Gerds-Andresen, 2020). Fra et narrativt teoretisk perspektiv kan det således hevdes at det eksisterer en fortelling³ om at det ikke tilrettelegges tilstrekkelig for at barn i fosterhjem og deres foreldre får det samværet de har rett til og behov for. De senere årene har versjoner av denne fortellingen blitt fortalt gjennom ulike kanaler, blant annet av foreldre av barn som har kommet i fosterhjem (se f.eks. Hansen, 2020), av forskere (se f.eks. Skogstrøm, 2019) og av direktøren i Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) (se f.eks. Odland, 2019). På denne måten har fortellingen om utilstrekkelig tilrettelegging av samvær i barnevernet fått en sentral betydning for hvordan samvær etter omsorgsovertakelse forstås. Oppfordringen fra Bufdir (2020) om at barneverntjenestene skal vurdere om barna de har ansvar for, kan og bør ha mer samvær med foreldrene sine, forsterker dette poenget ytterligere.⁴ Gerds-Andresens nylig publiserte analyse av fylkesnemndsvedtak for perioden 2018–2019 støtter opp under dette narrativet. Hennes analyse viser liten grad av synliggjøring av individuelle vurderinger ved fastsettelse av samvær. I 91 % av de gjennomgåtte vedtakene ble det lagt til grunn at plasseringen ble langvarig. Som følge av beslutningen om lang varighet fastsatte fylkesnemnda minimumssamvær i de fleste vedtakene (Gerds-Andresen, 2020). Studien viser at det er gode grunner til at fortellingen om utilstrekkelig tilrettelegging av samvær har fått en sentral plass. Det finnes imidlertid andre aspekter ved samvær som kan hevdes å ikke få samme oppmerksomhet, og som ikke tillegges like stor vekt i samtidens fagpolitiske debatter. Problemer og vanskeligheter knyttet til foreldresamvær i barnevernet er eksempel på det.

Fokus på unge voksnes samværsfortellinger

I denne artikkelen utforsker vi foreldresamvær i fosterhjem med utgangspunkt i intervjuer med 26 unge voksne (19–29 år) som har vokst opp i fosterhjem i egen slekt, også kjent som slektsfosterhjem. Hvilke erfaringer og opplevelser barn og unge har knyttet til foreldresamvær i barnevernet, er et område som har blitt viet lite oppmerksomhet i forskning (Stang & Baugerud, 2018; Bunkholdt, 2017). Dette poenget gjelder også unge voksne som har vokst opp i fosterhjem. Som vi skal se, vektla de unge voksne i vår studie særlig problemer og utfordringer

³ I artikkelen gjør vi som Riessman (2008) og bruker begrepene narrativ og fortelling om hverandre.

⁴ https://bufdir.no/aktuelt/ber_barneverntjenestene_vurdere_mer_samvar/ [lesedato: 22.04.2021]

når de snakket om foreldresamvær. Vanskeligheter knyttet til foreldresamvær har blitt dokumentert også i tidligere forskning (se f.eks. Boyle, 2017), men er sjelden hovedfokus i empiriske analyser. Spørsmålet vi stiller, er: Hva slags problemer og utfordringer vektlegges i de unge voksnes narrativer om foreldresamvær? Når vi løfter fram vanskeligheter knyttet til samvær, er det ikke vår hensikt å danne et bilde av foreldresamvær i fosterhjem som noe utelukkende problematisk. Tvert imot søker vi å gå i dybden på hva problemer og utfordringer *kan være*, samt utvide rammene for hvilke fortellinger som skal gis plass og gyldighet når samvær etter omsorgsovertakelse diskuteres.

Intervjuene i artikkelen analyseres narrativt. Det innebærer blant annet at vi ikke forstår de unge voksnes oppvekstfortellinger om samvær som objektive sannheter, men som måter å skape mening og sammenheng om samværs erfaringer (Gubrium & Holstein, 2009).

Før vi presenterer de unge voksnes samværsfortellinger, beskriver vi aktuelle begreper fra narrativ teori og tidligere forskning knyttet til foreldresamvær i fosterhjem. Avslutningsvis ser vi analysens resultater i lys av de presenterte begrepene, for så å diskutere hva resultatene kan involvere for tilrettelegging av samvær. Studiens overførbarhet til andre omsorgsplasseringer diskuteres til slutt.

I artikkelen vil *samvær* referere til både avtalte, formaliserte samvær (med eller uten tilsyn) og generell kontakt mellom barn i fosterhjem og deres foreldre. Begrepene samvær og kontakt vil derfor bli brukt om hverandre.⁵

En narrativ tilnærming

Ordet «narrativ» kommer fra latin og betyr å fortelle, og er en fundamental måte vi mennesker gir mening til våre erfaringer på (Mattingly & Garro, 2000). Til forskjell fra den ofte mer allmenne forståelsen derimot, forstår vi ikke fortellinger utelukkende som redegjørelse for faktiske hendelser og erfaringer. Narrativer bygger på fortidige erfaringer, men gir alltid individet muligheten til å tilskrive fortiden ny mening. Således kan narrativer forstås som

⁵ Erfaringer fra vårt forskningsprosjekt Utfall og opplevelse av fosterhjem er en viktig grunn til at vi her opererer med en så vid definisjon av samværsbegrepet. I intervjuene vi har gjennomført med barn, ungdom og unge voksne som har vokst opp i fosterhjem, enten i eller utenfor slekt, avgrenses ikke samvær til et tidsavgrenset møte. Tvert imot snakker de om kontakt, besøk, relasjoner og så videre. En bred definisjon av samværsbegrepet kan derfor sies å være i tråd måten barn og unge selv snakker om samvær på.

dynamiske ved at det vi forteller oss selv og andre, kan endre seg over tid (Riessman, 2017, s. 239). Arthur Frank tar det et steg videre og beskriver funksjonene ved fortellinger slik:

Stories animate human life; that is their work. Stories work with people, for people, and always stories work *on* people, affecting what people are able to see as real, as possible, and as worth doing or best avoided [...] human life depends on the stories we tell: the sense of self that those stories impart, the relationships constructed around shared stories, and the sense of purpose that stories both propose and foreclose. (Frank, 2010, s. 3)

Selv om fortellinger er viktige for folks individuelle liv, betyr ikke det at de utelukkende er individuelt skapt. Det er en utbredt enighet innenfor ulike disipliner at narrativer alltid bør forstås som sosiale og kulturelle (se f.eks. Coffey & Atkinson, 1996; Czarniawska, 2004; Murray, 1999; Riessman, 2008). I dette ligger at vi fødes inn i en kultur med allerede eksisterende narrativer som vi kan trekke på i hverdagslivet. Men ikke alle har lik makt til å definere hvilke fortellinger som har gyldighet og betydning. Barn og unge i barnevernet er eksempler på grupper som det ofte snakkes på vegne av, enten av voksne eller av brukerorganisasjoner. Ikke alle fortellinger får samme oppmerksomhet eller betydning for politikk eller fagutvikling heller. Problemene og utfordringene vi trekker fram i denne artikkelen knyttet til samvær, er eksempel på dette. At noen narrativer ikke tillegges like stor vekt som andre narrativer, må ses i relasjon til det som ofte omtales som *masternarrativer*, det vil si fortellinger som anerkjennes som rette eller selvsagte, som forteller oss noe om hvordan verden er eller bør være (Bamberg & Andrews, 2004).⁶ Dette er fortellinger som anses som gyldige, som gir mening, og som ikke krever noen videre forklaring:

«One of the key functions of master narratives is that they offer a people a way of identifying what is assumed to be a normative experience. In this way, such storylines serve as a blueprint for all stories; they become the vehicle through which we comprehend not only the story of others, but crucially of ourselves as well.» (Andrews, 2004, s. 1).

Ut fra en slik forståelse vil dette gi grunnlag for å anta at når de unge voksne i vår studie forteller om samvær og kontakt med sine foreldre, så forholder de seg til kollektive representasjoner av hvordan dette er eller bør være.

⁶ «Master narratives» er bare ett begrep av flere om hvordan dominerende forståelser omkring et fenomen tas opp og gis «master status» (Frank, 1995). Andre begreper er «dominant discourses» (Mills, 1997) og «dominant stories» (Bruner, 1997).

Dominerende «master narratives»

Kollektive representasjoner om samvær er blant annet informert av samtidens forståelser og vektlegging av slektskap og biologiske bånd. Ifølge Howell (2001) er norsk tankegang om familie og slektskap «basert på biologi, på blodets bånd, på genealogisk tilhørighet og på en kulturell forståelse om at slektsrelasjoner føres både lineært bakover i tid og lateralt horisontalt i nåtid gjennom både mors og fars side (...)». Dermed blir såkalte «naturlige (biologiske) relasjoner» modellen for forståelsen av familie og slektskap (s. 76). Ifølge Eide (2018) har betydningen av biologiske bånd mellom barn og foreldre blitt tematisert gjennomgående i barnevernets historie, men betydningen har endret seg betraktelig over tid: Hvor biologiske bånd tidlig på 1900-tallet ble ansett som problembærende og problemgenererende, forstås slike bånd i dag som goder for barnet, også når relasjonen mellom barn og foreldre har vist seg skadelig (Eide, 2020, s. 132). Ikke bare vektlegges biologiske bånd, men de gis forrang framfor slektskap og familieliv basert på sosiale bånd (Follevåg, 2006). Som flere antropologer har vist, har dette blitt muliggjort blant annet gjennom å konstruere betydningen av biologiske «bånd» med referanser til naturen – som noe gitt, uløselig og udiskutabelt (se f.eks. Carsten, 2000; Schneider, 1980; Strathern, 1992).

Blant de ulike slektskapsbåndene forstås båndet mellom barn og foreldre som det viktigste, spesielt det mellom barn og deres biologiske mødre. Et barn som ikke har kjennskap til sine biologiske foreldre eller andre biologiske slektninger, forstås i denne logikken som å mangle «noe» – noe som kan forhindre at de blir fullkomne (Lawler, 2015, s. 54). Dette er en viktig grunn til at det blant annet legges til rette for og ofte forventes at adopterte barn har behov for og et ønske om å møte sine biologiske foreldre: Kun gjennom å finne tilbake til sine biologiske «røtter» kan de finne seg selv og derigjennom bli «hele» mennesker. I et slikt perspektiv utelukkes likevel ikke ideen om at barn kan utvikle tilsvarende bånd til andre enn biologiske foreldre. Poenget er heller at biologisk tilknytning forstås som evigvarende, og kan dermed ikke erstattes.

I lys av slike forståelser av slektskap og biologi kan vi si at masternarrativ om samvær hviler på antagelser som:

- at samvær er et gode for foreldre og barn
- at samvær mellom barn i fosterhjem og deres foreldre er viktig for barn og unge

- at det er moralsk og juridisk rett å holde biologiske barn–foreldre-relasjoner sammen
- at samvær er gjensidig ønsket av barn og barnets biologiske foreldre

Fortellingen om at det ikke tilrettelegges for at barn i fosterhjem og deres foreldre får det samværet de har rett til og behov for (presentert innledningsvis), bør også ses i lys av dagens masternarrativ omkring samvær. Masternarrativet forsterkes videre av EMDs dommer som legger sterke føringer for beslutninger om økt samvær, både i barnevernet og i rettssystemet. Disse dommene utfordrer praksiser som tidligere har begrenset samværsomfanget med henvisning til barnets beste.

Alternative «counter narratives»

Men hva gjør egentlig masternarrativ? Ifølge Bamberg (2004) fungerer masternarrativer som baktepper eller rammer for hva som betraktes som normalt. Således veileder masternarrativene oss og gir retning, samtidig som de også begrenser og forhindrer alternative handlinger og fortolkninger av handlinger. Problemet med masternarrativer er imidlertid at de ikke alltid samsvarer med våre egne opplevelser og erfaringer. Adopsjonsforsker og forfatter Geir Follevåg som selv er utenlandsadoptert, gir eksempel på dette. I boken «Adoptert identitet» (2002) forteller han om ytre forventninger om å være opptatt av biologisk opprinnelse, mens han selv ikke har hatt behov for det. Follevågs fortelling gir innsikt i andre perspektiver enn de vi ofte blir presentert for når utenlandsadopterte barns erfaringer skal beskrives. Slike narrativer som ikke bekrefter, men utfordrer masternarrativ, omtales ofte som *counter narratives*, definert her som:

(...) the stories which people tell and live which offer resistance, either implicitly or explicitly, to dominant cultural narratives. (Andrews, 2004, s. 1)

Ifølge LaFrance og McKenzie-Mohr (2014) gjør *counter narratives* det mulig å synliggjøre masternarrativenes hegemoniske posisjon: ekspandere grensene og derigjennom skape rom for alternative versjoner som inkluderer kompleksitet og nyanser, samt endre, utvide og/eller nyansere våre kollektive forståelser omkring et fenomen. Det er imidlertid viktig å understreke at *counter narratives* ikke nødvendigvis står i et motsetningsforhold til eller truer masternarrativene. Nettopp fordi dominerende kulturelle narrativer anses som tatt-for-gitt-

heter, er de «frustrerende vanskelige» å rokke ved (Harris, Carney & Fine, 2000). Dermed kan en og samme fortelling utfordre deler av antagelsene som masternarrativ hviler på, samtidig som andre aspekter reproduseres. Som vi skal se, gjør dette seg gjeldende i våre informanternes fortellinger.

Forskning om det viktige, men utfordrende samværet

Forskning om samvær i fosterhjem kan i stor grad hevdes å bekrefte viktigheten av foreldresamvær. Denne forskningen indikerer at barn flest ønsker å ha kontakt (Sen & Broadhurst, 2011), og mange tenker mye på foreldrene og bekymrer seg for dem (Boyle, 2017; Moyers, Farmer & Lipscombe, 2006; Sinclair, Wilson & Gibbs, 2005). Således har kontakt blitt løftet fram som vesentlig for at barn kan «falle på plass» i fosterhjemmet. Andre grunner til at foreldresamvær vektlegges som viktig er at barn kan oppleve en kontinuitet i form av å ha tilgang til sin kulturelle og biologiske arv (Boyle, 2017, s. 30), at kontakten kan forhindre en idealisering av foreldrene, samt at kontakt er særlig viktig for mulig tilbakeføring (Sen & Broadhurst, 2011, s. 300). Noen empiriske studier indikerer at foreldresamvær etter omsorgsovertakelse også kan være viktig for barns psykiske helse og velvære (se f.eks.: McWey & Cui, 2017).

Selv om det er en utbredt enighet om at foreldresamvær er viktig for barn i fosterhjem, betyr ikke det at utfordringer ikke berøres i forskning. I en kunnskapsoppsummering av Boyle (2017, s. 29) framgår det blant annet at foreldresamvær kan skape emosjonell ustabilitet som gjør det vanskelig for barn å utvikle gode relasjoner til foster- og adoptivforeldre. For noen blir foreldresamvær en arena for lovnader og skuffelser, og for andre for fortsatt omsorgssvikt. Lignende utfordringer finner vi også i Kiraly og Humphreys (2016) studie av samvær i slektsfosterhjem. I deres survey rapportere omkring 50 prosent av fosterforeldrene at de mente besøkene fra foreldrene ikke var til barnets beste, samt at de opplevde utfordringer knyttet til barnets sikkerhet ved samvær.⁷ I lys av disse funnene påpeker forfatterne at foreldresamvær

⁷ Det kvantitative datamaterialet i studien baserer seg på 430 undersøkelsessvar fra fosterforeldre om 694 barn og unge.

ikke alltid bør finne sted, for eksempel i saker hvor barn og unge er «vigorously opposed to it [foreldresamvær]» (s. 237). Men selv om studien viser at «foreldresamvær ofte kan utfordre barnas trygghet og velvære», konkluderer forfatterne med at vi trenger tiltak som kan sikre trygge samvær – tiltak som bidrar til å bygge positive relasjoner. Denne konklusjonen kan hevdes å reflektere at det i dag ikke handler om *hvorvidt* det skal tilrettelegges for foreldresamvær, men *hvordan* (Iyer, Boddy, Hammelsbeck & Lynch-Huggins, 2020).

Hovedvekten av forskning som berører barns erfaringer og synspunkter på foreldresamvær, baserer seg på voksnes synspunkter (Bunkholdt, 2017, s. 234). Det betyr at kunnskapen vi har om samvær, primært har blitt basert på data fra voksne som ikke selv har vokst opp i fosterhjem.⁸ Nyere forskning tyder imidlertid på at dette er i ferd med å endres (Larkins et al., 2013; McDowell, McLaughlin & Cassidy, 2019; Salas Martínez, Fuentes, Bernedo & García-Martín, 2016). I en svensk kvalitativ studie med tittelen «Umgänge ur barnens perspektiv» (Bergman & Sandahl, 2020) tas det utgangspunkt i barns (10–17 år) meninger og erfaringer om foreldresamvær i fosterhjem i og utenfor slekt. Her forteller noen barn om positive og andre om negative sider ved både kontakt og relasjon til biologiske foreldre. Eksempler på sistnevnte er skuffelser og fortsatt omsorgssvikt (s. 28–29). Bergman og Sandahls studie indikerer at samvær kan oppleves vanskelig for barn og unge på ulike måter. Det er nettopp for å få en dypere innsikt i slike erfaringer at vi har valgt å fokusere på de vanskelige og problematiske sidene ved foreldresamvær.

Utvalg og metode

Samværsfortellingene som presenteres og analyseres i denne artikkelen, er basert på semistrukturerte intervju gjennomført i 2015 med 26 unge voksne: 15 kvinner og 11 menn i alderen 19–29 år. Gjennomsnittsalderen var 22 år; 18 informanter var mellom 19 og 24 år og åtte var 25 år eller eldre. De intervjuede har til felles at de som barn flyttet til slektninger etter barnevernlovens § 4-12, og kan beskrives som *langtidsplasserte* ved at de tilbrakte store deler eller hele oppveksten i slektsfosterhjem.⁹ Oppveksten til de fleste intervjuede kan også

⁸ Samvær har imidlertid inngått som deltema i flere kvalitative studier hvor barn, ungdom og unge voksne har blitt inkludert.

⁹ Alder ved plasseringstidspunkt var relativt lav. Den yngste var under ett år, den eldste var åtte år. Gjennomsnittsalderen var under tre år.

beskrives som relativt stabil ved at de aller fleste vokste opp i samme fosterhjem over lengre tid.

Materialet som artikkelen baserer seg på, inngår i det longitudinelle forskningsprosjektet Utfall og opplevelse av fosterhjem, og representerer tredje periode (T3) for datainnsamling. Det betyr at de intervjuede har deltatt i forskningsprosjektet ved to tidligere anledninger: som barn (T1) og ungdom (T2), gjennom egen og/eller foreldres eller fosterforeldres deltakelse (Holtan, 2002; Thørnblad, 2011). Fordi barnas identitet var anonymisert ved T1, foregikk rekruttering til foreliggende studie primært gjennom de unge voksnes fosterforeldre (se Skoglund, 2018, s. 50–53). Det foreligger ikke tilstrekkelig materiale til å utforske temaet samvær longitudinelt, derfor er kun T3-materialet benyttet i denne artikkelen.

Samtlige 26 semistrukturerte intervjuer ble gjennomført av førsteforfatter i 2015. De unge voksne ble spurt om å fortelle fritt om sin barndom, oppvekst, familie samt livet i dag. Det betyr imidlertid ikke at intervjuene var åpne eller uten struktur. I intervjuer hvor foreldrekontakt ikke ble adressert av informantene selv, ble temaet trukket inn av intervjuer gjennom åpne spørsmål, slik som «Kan du fortelle om kontakten med foreldrene dine i oppveksten?» Oppfølgingsspørsmålene varierte ut fra den enkeltes fortelling. De intervjuede ble aldri spurt spesifikt om positive eller negative sider ved foreldresamvær i barnevernet. Intervjuene varte fra 60–180 minutter.

Slektsfosterhjem defineres ofte som fosterhjem i slekt *eller* nettverk. Samtlige informanter i vår studie vokste opp i slekt: 16 hos onkler og tanter,¹⁰ og 10 hos besteforeldre. 19 av 26 hadde vokst opp hos slektning på morssiden og syv hos slektninger på farssiden. Denne skeivfordelingen mellom far og mors side er ikke uventa siden slektsfosterhjem som oftest er dannet ut fra mors slekt (Holtan, 2002).

Foreldrenes rusmisbruk ble oppgitt av de fleste intervjuede som hovedbegrunnelse for hvorfor de vokste opp under offentlig omsorg. Seks hadde vokst opp i fosterhjem som følge av andre grunner, slik som avdøde foreldre, foreldres manglende omsorgskompetanse og psykisk sykdom. Det er imidlertid viktig å presisere at all informasjon kommer fra informantene selv. Deres oppfatning av hva som var hovedårsaken til omsorgsovertakelse, er ikke nødvendigvis

¹⁰ I to tilfeller av disse 16 var det snakk om onkel og tante til mor, ikke den intervjuede.

den samme som i vedtak om omsorgsovertakelse. Begrunnelsene for omsorgsovertakelse kan også ha vært mer sammensatt.

Geografiske avstander kan ha betydning for samvær. Flertallet av de unge voksne i vår studie vokste opp i en eller begge foreldrenes bostedskommune, enten i hele eller deler av barndommen. De fleste oppga at de har hatt kontinuerlig kontakt med mødrene, mens fedrene, ser ut til å ha hatt en mindre forutsigbar tilstedeværelse i livene deres. Flere fortalte at deres far har vært helt eller delvis fraværende under oppveksten. Oppsummert vil det si at de fleste erfaringene vi belyser her, handler om samvær med mødre som var fratatt omsorgen som følge av ulike former for rusmisbruk.

Når det gjelder livet i dag, bodde tre av de intervjuede fortsatt hos slektningene de vokste opp hos, resten bodde for seg selv. To av informantene hadde høyere utdanning, mens 16 hadde fullført videregående skole. De resterende åtte oppga ungdomsskole som høyeste utdanningsnivå. Videre oppga ni at de jobbet fulltid, fire at de jobbet deltid, mens en var ufør ved intervjutidspunktet og seks mottok arbeidsavklaringspenger. Fem av informantene var universitetsstudenter, og en gikk på folkehøgskole. Denne informasjonen indikerer at de intervjuede i vår studie representerer en heterogen gruppe i ulike livssituasjoner ved intervjutidspunktet.

Ulike former for samvær og kontakt

Selv om de fleste hadde jevn kontakt med sine foreldre underveis i oppveksten, er det stor forskjell i hva kontakten besto i. Fra våre data fra T1, samt beskrivelsene fra ungdommene ved T2 og de unge voksne ved T3, vet vi at kontakt for noen har bestått av å møtes på kafe eller andre steder noen ganger i året. Andre, derimot, har vokst opp med jevnlig, hyppigere og mer uformelle møter. Noen har for eksempel hatt foreldre til stede ved familiemiddager i fosterhjemmet eller andre anledninger. Ut fra deres egne beskrivelser tyder mye på at kontakten også har endret seg over tid, kanskje spesielt fra ungdomstiden da de fikk større innflytelse på eget liv (se også Skoglund, Thørnblad & Holtan, 2018). For noen betydde økt selvstendighet mer kontakt, for andre mindre. En annen viktig innvirkning på omfang og former for kontakt er foreldres livssituasjon. Data fra T1 samt beskrivelsene fra ungdommene ved T2 og de unge voksne ved T3 tyder på at mange har vokst opp i familier hvor foreldrene, på oppfordring fra fosterforeldrene eller på eget initiativ, har trukket seg tilbake i perioder. Dette kunne være relatert til mer alvorlig rusmisbruk eller perioder med psykisk sykdom. Flere i vår studie har

også erfaringer fra perioder hvor en av foreldrene har vært i fengsel eller behandlingsinstitusjon. Dette kunne føre til tydeligere regulering av samvær. Som vi skal se, er dette forhold som kan påvirke omfang og form av samvær mellom barn i fosterhjem og deres foreldre.

Analytisk framgangsmåte

Etter å ha lest gjennom de 26 intervjuene, ble det tydelig at problemer knyttet til foreldrekontakt gikk igjen i de fleste intervjuene. Hva problemene var, eller hadde vært, og hvordan det ble framstilt, var imidlertid svært ulik. Intervjuene ble gjennomgått på ny, og denne gangen kategorisert ut fra hvilke problemer som ble vektlagt. Gjennom dette arbeidet fant vi i hovedsak fem former for problemer og utfordringer knyttet til samvær og kontakt med foreldre. Før vi går videre og presenterer disse, bør vi framheve at ikke alle de intervjuede fortalte om vanskeligheter knyttet til foreldresamvær. Et eksempel på dette finner vi hos Line (21 år) som vokste opp hos onkelen og tanta på grunn av morens rusmisbruk. Da hun ble spurt om hun hadde kontakt med moren under oppveksten, fortalte hun:

Vi hadde sånne dager hvor vi på en måte – hun [biologisk mor] tok meg med på Burger King, eller vi dro i parken eller spilte yatzy, bare – sånt da.

En annen som heller ikke beskrev utfordringer knyttet til samvær, er Rasmus (25 år) som vokste opp i fosterhjem hos besteforeldrene. Ifølge Rasmus hadde samværet med moren alltid fungert bra fordi hun visste selv nå hun skulle holde seg unna:

Hun er flink sånn, hun holder seg vekk, liksom [når hun ruser seg]. Siden hun vet jo sjøl hva hun driver med. Så da holder hun seg mest mulig unna. Ja. Men innimellom – når hun ... holdt på å si får lyst, så tar hun jo kontakt, liksom. Men da er hun jo ganske normal, kan du kalle det da.

Disse to eksemplene viser det vi allerede har påpekt, nemlig at ikke alle har samværsfortellinger som handler om eksplisitte problemer. Det bør også trekkes fram at de intervjuedes vektlegging av vanskeligheter ikke nødvendigvis utelukker positive erfaringer, noe som reflekteres i noen av sitatene nedenfor. Når vi velger å fokusere på vanskelighetene som de fleste løftet fram, er det for å utforske dette fenomenet nærmere. All data i artikkelen er anonymisert og informantene har blitt gitt fiktive navn.

Samværsfortellinger

Det uregulerte og potensielt skadelige samværet

«Det uregulerte og potensielt skadelige samværet» er fortellinger om mangel på regulering, kontroll og grenser i barns og foreldres samvær, også der foreldre potensielt kunne utgjøre fare for sine barn. Disse fortellingene kan leses som eksempel på hva som ofte er framsatt som en problematisk side særlig ved slektsfosterhjem. Det dreier seg om besteforeldres og andre slektsfosterforeldres vansker, eller uvilje, mot å begrense eller regulere samvær mellom foreldre og barn. Saksbehandlere i barnevernet kan også oppleve det som mer utfordrende å regulere samvær når fosterforeldre og foreldre er i familie (Dimmen & Trædal, 2013).

Samvær som i fortellingen framstår som det vi omtaler som «uregulerte og potensielt skadelige samvær», finner vi intervjuet med Michael (22 år):

Jeg tror nok at hele min relasjon med mine foreldre var usunn, at jeg egentlig burde vært skånet fra det. Jeg skulle ønske at bestemor og bestefar ikke eksponerte meg for dem. Men så er det jo vanskelig når det er datteren, ikke sant. For at det var liksom – vi var en familie, liksom. Og – og da var det naturlig å besøke mamma av og til, liksom. Ja. Og det hendte jo at hun kom på besøk til oss. Ja. Det – jeg tenker – Det kunne sikkert ha fungert helt fint hvis – hvis det bare var det at hun kom – For hun i seg sjøl var greit nok – Hun var jo ikke noen ressurs fordi hun var så syk, men hadde jeg sluppet å bli eksponert for det miljøet som hun var i, så hadde det sikkert vært mye heldigere. Da kunne jeg sikkert – hatt en relasjon til henne gjennom oppveksten uten at det hadde gjort noe. Ja. Men sånn var det ikke. Jeg var nå der av og til, og – og det var ikke noe tilsyn...

En lignende fortelling ble fortalt av Anne (23 år). Som 8-åring flyttet hun i fosterhjem hos onkelen og tanta grunnet morens rusmisbruk. Ifølge Anna kom moren «en del» på besøk under oppveksten, men det var ikke tilrettelagt for tilsyn av barnevernet, og besøkene skjedde ofte når onkelen og tanten ikke var hjemme:

Jeg husker spesielt en gang, da – jeg husker ikke hvor gammel jeg var... hun kom hjem – jeg vet ikke om hun var rusa eller full eller hva hun var – Og så husker jeg det at hun ble skikkelig sint på meg. Hun hadde et kjede rundt halsen som hun rev av ... Og så drev hun og sparka og slo etter meg. Det husker jeg veldig godt...

Intervjuene gir ikke informasjon om slike hendelser førte til strengere regulering for kontakten mellom Anna og moren.

Det etterlengtede, men risikable samværet

John (27 år), som vokste opp hos besteforeldrene i fosterhjem fra han var 3 år gammel, hadde en annen fortelling om samvær og kontakt med moren sin. Ifølge John hadde bestefaren alltid vært veldig streng overfor hans mor når det gjaldt besøk, og hun fikk ikke komme dersom hun var rusa. Dermed hadde han ikke fått tilbrakt like mye tid som han ville med moren. Ifølge John hadde han oppfattet bestefarens grenser i barne- og ungdomsårene som uforståelige. Han ville se moren sin som han hele tiden «savnet, tenkte på og var redd for». Det året han fylte 16 år, døde bestefaren. Ifølge John gjorde dette det lettere for ham å ikke følge restriksjonene, og han opplevde for første gang at han fikk møte moren så ofte han ville. Han forteller:

Det var liksom – i begynnelsen var det liksom helt fantastisk, og – ja – det var liksom – jeg fikk det jeg drømte om, ikke sant. Men så ...følte jeg nesten at hun kvelte meg til slutt da. Liksom ringte hver dag, liksom. Og jeg sa ifra at nå må du liksom ... Så ble vi mer som kompiser. Hun ble jo ikke ei mor, ikke sant. Jeg begynte jo tidlig å ruse meg med henne og – Jeg syntes det var ubehagelig, liksom – Det var helt greit og – når vi begynte. Men når hun ble rusa – da røykte vi hasj – da tenkte jeg – jeg var redd det var noen som skulle finne ut av det – Jeg kjente liksom at det var noe galt... Ja ...

Fortellingen om det etterlengtede, men risikable samværet fortelles med etterpåklokskap og handler om godtroende barn og unge som søker til foreldrene sine, og som ikke forstår omfanget og konsekvensene av foreldrenes rusmisbruk. Videre handler det om å være lojal mot foreldrene og om å stå i opposisjon til fosterforeldrene, samt å ikke akseptere restriksjoner gitt av barnevern og fosterforeldre, men å finne måter å tilbringe mer tid med foreldrene. Og til slutt handler det om å idyllisere foreldrene og rus, for så selv å begynne å ruse seg.

Et annet eksempel på en lignende fortelling finner vi hos Bjørnar (25 år). Også han hadde ønsket mer kontakt med foreldrene sine i oppveksten, men heller ikke hans fosterforeldre (hans onkel

og tante) eller saksbehandler mente at det var en god idé å tilrettelegge for mer samvær grunnet foreldrenes rusmisbruk og livssituasjon:

Da ble jo jeg bare enda mer overbeskyttende overfor foreldrene mine, liksom... Siden jeg skjønnte jo ikke helt dette her med den rusen og sånn. Jeg trodde jo de [foreldrene] gjorde ALT for å komme til meg, ikke sant, og at det var DE som – fosterforeldrene som sto i veien – og barnevernet da.

Ifølge Bjørnar handlet det ikke bare om at han ville se foreldrene oftere. Som ungdom følte han at han «ikke hørte til» hos fosterforeldrene, han hadde få venner og følte seg utenfor. Dette førte til en søken, eller det Bjørnar omtaler som en «quest» etter identitet og tilhørighet hos sine foreldre. Han starter å tilbringe mer og mer tid med foreldrene, og til slutt begynner også han å ruse seg sammen med dem:

Det endte opp med at jeg begynte å ruse meg med faren min. Ikke sant – og når jeg så liksom DEN sida av det – for jeg hadde bare sett han når han var ... jeg holdt på å si fin i formen, eller hadde bare sett glanssiden av det... Så jeg – ikke sant – Han kom jo: Jeg er så glad i deg! Og – ikke sant – griserusa, men jeg kobla ikke det på den måten – - før jeg begynte å ruse meg sjøl. Og det [rusen] var jo også en slags søken da ... til dem. (...) Jeg ble jo en fjerdegenerasjons rusmisbruker.

I likhet med John er det først når Bjørnar begynner å ruse seg sammen med foreldre at bagatellisering av foreldrenes rusmisbruk avtar. Ved intervju tidspunktet hadde både Bjørnar og John vært i et behandlingsprogram for sine rusproblemer i ett års tid.

Samvær som plikt og belønning

I likhet med John og Bjørnar hadde også Mari lite kontakt med mora i barneårene. Ifølge Mari var det fordi mora rusa seg tungt at det ikke ble noe av. Da Mari var fylt 10 år, kom moren i fengsel, og det ble da oftere besøk:

Før mamma kom i fengsel så var det ikke så mye kontakt. Nei. Men med en gang hun havna i fengsel så var det kjempemasse kontakt. Jeg har hørt at jeg ble brukt som – nesten som en medisin for henne da, at det var liksom belønning – hvis hun var flink så fikk hun besøk av datra si. Og at det var positivt for hennes utvikling at jeg var der ofte da. Men jeg syntes mer det var liksom – jeg var ikke i lag med henne når jeg var der da – satt jo for meg sjøl og tegna og lekte meg og ... hun snakka med bestemor

og bestefar.... Men sånn senere også – vi møtes jo i familieselskaper og i middager og ... men det er jo mye mer naturlig sånn...

Når en forelder som ruser seg blir satt i fengsel eller innlagt for behandling, kan kontakten med barna bli mer organisert og forutsigbar, slik som det ble for Mari. Også i andre intervju har vi sett at foreldres fengselsopphold kunne representere en regularitet i kontakten. For enkelte barn innebar disse periodene de mest forutsigbare samværsavtalene. I fortellingen til Mari framstilles imidlertid ikke samværet under fengselsoppholdet som positivt for henne. Problemet, slik vi forstår Mari, handlet om at målet for samvær ikke var å ivareta Maris ønsker eller behov. Det var heller ikke tilrettelagt for å utvikle relasjonen mellom henne og moren. Tvert imot var samværet et middel for å motivere moren i hennes rehabilitering og til å bli rusfri. Det bør nevnes her at andre steder i intervjuet beskrev Mari sitt forhold til moren som komplisert og tidvis konfliktfylt, både under oppveksten og ved intervjutidspunktet. At de ikke kom godt overens, var ifølge Mari en av hovedgrunnene til at hun ikke hadde likt «avtalte» samvær, hvor det lå forventninger om at det skulle være et fint eller hyggelig møte. Slik vi forstår Mari, er dette også grunnen til at hun heller foretrakk å møte moren i uformelle, settinger med flere personer til stede slik som hun også forteller i sitatet over.

Samvær som en arena for påvirkning

Som nevnt ovenfor kjennetegnes oppveksten til de fleste av de unge voksne som vi intervjuet, av at de bodde hele eller store deler av oppveksten i slektsfosterhjem. Det betyr imidlertid ikke at det alltid var like selvsagt at det skulle bli slik varighet. Når en forelder anker eller planlegger å anke vedtak om omsorgsovertakelse, blir tilbakeføring et relevant tema. Slik var det for Kristian som vokste opp i fosterhjem hos sin tante og onkel fra han var 4 år, også her på grunn av foreldrenes rusmisbruk. Ifølge han var et av morens store mål å bli rusfri slik at han kunne flytte tilbake hjem til henne, og samværene ble en arena for moren til å fortelle om sine framtidsplaner:

Mamma var veldig flink til å si sånn: Nå er mamma snart frisk, og da kan du komme – begynne å flytte tilbake igjen. Hver gang hun var på besøk. Og så kom tante da og sa at det kommer ikke til å skje. Og da ble jeg jo veldig sint på henne [tante] da. Fordi at hun løy jo til meg – eller tok bort håpet mitt, på en måte da....

Når foreldre søker om å få tilbake omsorgen for barna sine, blir barnas tid i fosterhjemmet usikker. Dersom denne situasjonen får pågå over lengre tid, kan man, ifølge Holtan (2002, s. 136), snakke om en *permanent midlertidighet* hvor barn lever med en konstant tanke om at de en dag skal komme hjem til foreldrene. Ut fra Kristians fortelling kan det tolkes som at større deler av hans oppvekst bar preg av en slik midlertidighet.

Fortellingen om samvær som en arena for påvirkning ender nødvendigvis ikke med «krig» mellom fosterforeldre og barn i fosterhjem. Dette ser vi for eksempel hos Kjetil:

Hver gang jeg hadde vært hos Lilli [biologisk mor] – For hun drev jo og fyrte meg opp og litt sånn – Ikke med meninger, men det var litt manipulering inne i bilder. At hun er den ekte mora mi, og at mamma og pappa [onkel og tante/fosterforeldrene] er ikke den ekte familien min. Det er fosterfamilien, og det er hun som er den ekte mora. Ja. Og det var litt sånn og – jeg ble litt bortskjemt der [hos biologisk mor] og fikk gjøre hva jeg ville og var veldig sånn da, så jeg ble veldig påvirket av de periodene – Og mamma [fostermor/tante] sa jo også det at jeg måtte ha en liten måned etter at jeg kom hjem fra ferie før jeg var meg sjøl igjen. Og det tror jeg på...

Som det framgår i fortellingen til Kjetil, er det ikke bare hans egne minner som ligger til grunn for narrativet som fortelles. Det minner oss om at de unge voksne ikke er alene om konstruksjonen av sine samværsfortellinger.

Samvær som uteble

Selv om det foreligger avtaler for samvær og kontakt, betyr ikke det at avtalen gjennomføres. Tiril (24 år), som vokste opp i fosterhjem hos bestemoren, forteller:

Jeg så henne ikke så ofte, men jeg husker jo at når hun sa hun skulle være her kl. 7, så satt jeg og så ut av vinduet til kl. var 9–10 på kvelden, og hun kom ikke. For da var det et eller annet som hadde skjedd. Men det som var realiteten, som jeg også visste da, uansett hvor ung jeg var, var at hun hadde rusa seg, at hun ikke hadde klart å komme hit. Men det var jo også – mye av grunnen til at jeg visste var jo fordi bestemor var ærlig med meg og sa at det er et problem, hun klarer det ikke uansett. Hun har veldig, veldig lyst, og det er ikke din skyld, men hun klarer det ikke på grunn av rusen.

Det foreligger forventninger i vårt samfunn om at foreldre som mister omsorgen for sine barn, skal ønske barna tilbake eller at de gjennom samvær skal ivareta gode og kjærlige relasjoner til sine barn. Men som denne fortellingen illustrerer, skjer det også at samvær uteblir. Ovenfor framstiller Tiril morens fravær som et resultat av rusen – det er den, ikke mangel på lyst, som gjør at hun ikke dukket opp. Det handler altså ikke om at moren ikke ville, men hun klarte det ikke. Bestemorens uttalelse kan leses som et svar som er i tråd med dominerende antagelser om at foreldre vil ha kontakt slik vi skisserte ovenfor.

En annen versjon av slike fortellinger finner vi hos Marianne (27 år), som vokste opp hos onkelen og tanten fra hun var 9 år på grunn av morens rusmisbruk. I likhet med Tiril hadde også hun minner om at samværet med moren ikke ble noe av. Hun tolket derimot morens fravær som at moren ikke ønsket å se henne under oppveksten. Ifølge Marianne fikk hun bekreftet sin tolkning da hun leste i barnevernsmappen sin som voksen, for her stod det at moren hadde avlyst «alle» møtene med henne.

Hva som er de «egentlige» begrunnelsene for at mødrene ikke møtte til samvær, vet vi ikke, men vi ser her hvordan såpass like hendelser kan tolkes ulikt. I sitatet til Lilli framkommer det at bestemoren har forklart for henne hvorfor moren ikke dukket opp – en versjon som ikke stiller spørsmål ved morens kjærlighet for henne. Dette er ett av flere eksempler fra vårt materiale der fosterforeldre bidrar til å forklare for barnet bakgrunnen for foreldrenes fravær fra samvær. Med andre ord skjer ikke de unge voksnes tolkninger isolert. Andres forklaringer kan gjenspeiles i den enkeltes egne fortellinger om samvær og vurderinger av disse.

Oppsummerende diskusjon

I denne artikkelen har vi presentert samværsfortellinger fra intervjuer med 26 unge voksne som vokste opp i slektsfosterhjem. Problemene de unge voksne løfter fram, samsvarer med deler av samværsforskningen og er nok heller ikke ukjente for de som jobber i barnevernet. Likevel har slike beskrivelser vært mindre synlige i den fagpolitiske debatten de siste årene. Dette kan som Blix formulerer det, vitne om at «Noen narrativ og noen grupper har større makt enn andre til å definere hvilke fortellinger som har gyldighet og betydning (...)» (Blix, 2017, s. 49).

Samværsfortellingene i denne artikkelen står i stor grad i et motsetningsforhold til masternarrativet om samvær der samvær er et gode for både barn og foreldre. Fortellingene gir innsikt i utfordringer og vanskeligheter, spesielt knyttet til fortellernes relasjoner til sine foreldre og hvordan de har forholdt seg til foreldrenes livsførsel. Således kan fortellingene vi har presentert, forstås som *counter narratives*, ved at de ikke passer inn i masternarrativet om samvær forstått som et gode, ønsket av alle foreldre og barn. Men ikke alle sider ved masternarrativet utfordres gjennom slike *counter narratives*. Særlig gjelder det vekten som legges på viktigheten av samvær som flere informanter framhevet – på tross av deres uønskede erfaringer fra samvær. I likhet med tidligere forskning hvor barn og unge har vært informanter, uttrykte kun et par unge voksne i vår studie eksplisitt at de ønsket at de ikke hadde hatt samvær i oppveksten (jf. Bergman & Sandahl, 2020). De fleste mente at det skulle fungert annerledes, blitt regulert mer hensiktsmessig og hatt et annet og bedre innhold.

Vi kan hevde at samværene som beskrives, ikke ble godt nok tilrettelagt da disse unge voksne var barn og flere av de utfordringene som beskrives, kan karakteriseres som alvorlige. Dette gjelder både der samværet ble en arena eller et middel for foreldrenes rehabilitering/behandlingsløp, og der fare for sosialisering til rusmisbruk var til stede. Dette er eksempler som ikke kan diskuteres utelukkende opp mot hvilke konkrete tilsynsformer som trengs i de enkelte tilfellene, men leder an til mer overordnede spørsmål om hvordan barn og unge bør og kan beskyttes, og i hvilke tilfeller samvær ikke bør finne sted. I dagens gjeldende saksbehandlingsrundskriv heter det, med henvisning til Høyesterett at:

«Det kan ikke fastsettes samvær som utsetter barnet for «urimelig belastning». Barnets behov for stabilitet og kontinuitet i omsorgssituasjonen og foreldrenes manglende samværsevner kan derfor tilsi at samværet begrenses, men dette må bygge på konkrete forhold i saken. Hva som er en «urimelig belastning» må vurderes konkret. Vurderingen må være tilstrekkelig bred og balansert og reflekteres i begrunnelsene og dokumentasjonen» (<https://bufdir.no/fagstotte/produkter/saksbehandlingsrundskrivet/> pkt.10.9. Samvær)

Som vi har sett fra intervjusitatene, framstiller flere seg som barn og unge som ikke forsto alvoret i foreldrenes livsførsel eller hadde manglende innsikt i mulige følger av alvorlig rusmisbruk. Noen romantiserte også sine foreldres rusmisbruk. Det er først som voksne at de fleste har fått tilstrekkelig innsikt i foreldrenes situasjon. Som barn har de hatt behov for beskyttelse fra disse forholdene, men har ikke nødvendigvis gitt uttrykk for det. Barnlig godtroenhet, lojalitet og tiltrekning mot foreldrene har medført at flere av informantene ble

utsatt for fortsatt omsorgssvikt og risikable situasjoner ved samvær. Behov «for å høre til» har bidratt til ønsker om mer samvær heller enn ønsker om beskyttelse. Vi har også sett eksempler på at beskyttelse gjennom regulering har hatt motsatt av tiltenkt virkning. Hos Bjørnar for eksempel, ser det ut til at tiltrekningen mot foreldrene ble forsterket av reguleringen av samvær.

Dette peker på kjente dilemmaer hvor hensyn til barns rett til å uttale seg og bli hørt og respektert på den ene siden, og deres rett til nødvendig beskyttelse på den andre, kommer i et motsetningsforhold (jf. Barnekonvensjonen). Både i faglige retningslinjer og i forskning legges det i dag vekt på barnets egen vurdering. Saksbehandlere er etter rundskriv pålagt å legge stor vekt på barnets mening. Ifølge Kiraly og Humphreys (2016) bør samvær muligens unngås i de tilfeller hvor barn tydelig uttrykker det. Et av spørsmålene som bør reises, er derfor om vektleggingen av barns ønsker og vurderinger legger for stort ansvar på barna det gjelder.

Et annet spørsmål i denne sammenhengen er hva slags informasjon barn bør få om foreldrenes livssituasjon – som ligger til grunn for reguleringen av samvær? I intervjuene som er presentert, ser det ut til at noen har hatt god kjennskap til foreldrenes problemer, mens andre har fått mindre informasjon eller informasjonen har vært mangelfull eller ikke gitt tilstrekkelig mening. For noen har dermed reguleringene framstått som urimelige eller uforståelige. Tilstrekkelig og relevant informasjon er også nødvendig for at barn skal kunne gjøre seg opp en mening, uttrykke sine ønsker og slik delta i prosesser som leder fram til samværsavtaler.

Det er nok ingen uenighet om at barn skal beskyttes mot omsorgssvikt eller risiko ved samvær. Det er imidlertid store utfordringer i skjønnsvurderingene som skal balansere de ulike rettighetene og hensynene som skal ivaretas. Utfordringene ved å finne de riktige «balansepunktene» i saker med stor problembelastning (som i vårt materiale), blir ikke mindre ved at det nå oppfordres til og forventes økt samværsomfang etter omsorgsovertakelse. I tråd med masternarrativet påpekes det av myndigheter at foreldresamvær har en egenverdi.¹¹ Narrativene i vår studie utfordrer påstanden om egenverdi og bør problematiseres. Samvær mellom barn og foreldre og ivaretagelse av barnets beste er ikke alltid forenelig. For slike saker vil det være avgjørende at innholdet i «urimelig belastning» defineres nærmere slik at samværsreguleringene blir mer treffsikre i forhold til målene for samvær.

¹¹ Se for eksempel https://bufdir.no/Barnevern/Kunnskap_og_kompetanseheving/kurs_EMD_forvaltning/lysbilde_25.

Mulige begrensninger

Til slutt vil vi trekke fram noen av studiens mulige begrensninger. Den første handler om resultater fra denne studien har overførbarhet til andre omsorgsplasseringer enn slektsfosterhjem. Nasjonalt og internasjonalt er det dokumentert at barn som vokser opp i slektsfosterhjem, har hyppigere samvær med sine foreldre (både mor og far) sammenlignet med barn som vokser opp i andre fosterhjem (se f.eks. Holtan, 2002, s. 99). Der det var hyppig kontakt blant informantene i vår studie, kunne dette komme som et resultat av korte geografiske avstander, men også at slektsfosterforeldre oftere la til rette for kontakt utenfor samværsavtalen. Vi vet ikke hvorvidt dette er gjeldende for slektsfosterhjem i dag eller om dette påvirker kvaliteten eller problemomfanget ved samvær. Et annet spørsmål er om resultatene har relevans utover langtidsplasseringer. For de fleste intervjuede i vår studie, men ikke for alle, kunne langtidsplasseringen relateres til foreldrenes vedvarende rusmisbruk. Unge voksne med andre erfaringer vil kanskje ikke kjenne seg igjen i problemene vi her har beskrevet. Den tredje begrensningen vi vil peke på, handler om studiens overførbarhet til samtiden. De unge voksne i vår studie, født 1986–1995, vokste opp i en tid hvor barns medvirkning og retten til å bli hørt i mindre grad stod i fokus. Som vi har beskrevet andre steder knyttet til samme materiale, vet vi at mange i vår studie tilsynelatende har hatt begrenset kontakt med sine saksbehandlere (Holtan, Thørnblad & Skoglund, 2020). Barn som vokser opp i slektsfosterhjem i dag, har trolig tettere kontakt med barnevernet, og det kan forventes at barns meninger og opplevelser av samvær i større grad blir etterspurt. Mange barn i dag vil nok ha mer kontakt med foreldrene via sosiale medier og digitale verktøy, et tema som ikke var fremtredende blant de intervjuede i denne studien. Fjerde mulige begrensning omhandler hvordan dataene i studien ble til. Som nevnt var ikke foreldresamvær hovedtema for intervjuene, men inngikk som et naturlig tema i intervjuer om oppvekst, relasjoner og livet i dag. Dersom vi hadde viet plass til samvær som eget tema, ville vi trolig fått et mer detaljert bilde ikke bare av samværene med foreldre over tid, men også med søsken og andre som kan inngå i samvær.

Til tross for de mulige begrensningene vi her har skissert, er det viktig å påpeke at vi ser noen likhetstrekk mellom historiene fortalt her og deler av tidligere forskning hvor barn og unges meninger har blitt inkludert (Bergman & Sandahl, 2020). Det trengs imidlertid mer forskning

hvor barn, ungdom og unge voksnes erfaringer inkluderes for å kunne si noe sikrere om studiens overførbarhet til andre kontekster enn langtidsplassering i slektsfosterhjem. Likevel peker studien på problemområder som er vesentlige å ta høyde for i videreutvikling av gode samværsordninger for barn i ulike former for fosterhjem og institusjon.

Referanser

- Andrews, M. (2004). Opening to the original contributions. Counter-narratives and the power to oppose. I M. Bamberg & M. Andrews (red.), *Considering Counter Narratives: Narrating, resisting, making sense* Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Bamberg, M. (2004). Considering counter narratives. I M. Bamberg & M. Andrews (red.), *Considering Counter-Narratives: Narrating, resisting, making sense* (s. 351–371). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Bamberg, M. & Andrews, M. (2004). *Considering counter-narratives: Narrating, resisting, making sense* (Vol. 4). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Bergman, A.-S. & Sandahl, C. (2020). *Umgänge ur barnens perspektiv: erfarenheter av kontakt med anhöriga för barn som bor i familjehem*. Handen: FoU Södertörn.
- Blix, B. (2017). Narrativ: Store og små, og på ulike nivå. In R. Sørly & B. Blix (red.), *Fortelling og forskning. Narrativ teori og metode i tverrfaglig perspektiv* (s. 47–60). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Boyle, C. (2017). ‘What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care?’ A systematic review. *Child & Family Social Work*, 22, 22–33.
- Bruner, E. M. (1997). Ethnography as narrative. In L. P. Hinchman & S. K. Hinchman (red.), *Memory, identity, community: The idea of narrative in the human sciences* (s. 264-279). State University of New York: Albany, NY.

- Bunkholdt, V. (2017). *Fosterhjemsarbeid: fra rekruttering til tilbakeføring*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Carsten, J. (2000). *Cultures of relatedness: New approaches to the study of kinship*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data complementary research strategies*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Czarniawska, B. (2004). *Narratives in social science research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dimmen, S. A. & Trædal, F. (2013). Fosterhjems plassering i slekt og nettverk – Handlingsrom og dilemmaer. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 90(3), 158–173.
- Eide, S. B. (2018). Det biologiske prinsippet [The biological principle]. In T. A. Ask & S. B. Eide (red.), *Barnevernets begreper – i bevegelse* (s. 45-62). [The concepts of child welfare in motion]. Oslo: Gyldendal.
- Eide, S. B. (2020). Barnets beste: Barnevernets formål i spenning mellom individuelle og relasjonelle hensyn. I O. Lysaker & T. E. Fredwall (red.), *Verdier i konflikt: Etikk i et mangfoldig samfunn* (s. 121–139). Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Emberland, M. (2016). Det norske barnevernet under lupen. *Lov og Rett*, 55(6), 329–330. doi:10.18261/issn.1504-3061-2016-06-01
- Follevåg, G. (2002). *Adoptert identitet*. [Adopted identity]. Oslo: Spartacus.
- Follevåg, G. (2006). *Biologosentrisme*. [Biologosentrism]. (Doctoral dissertation). University of Bergen, Norway.
- Frank, A. W. (2010). *Letting stories breathe: A socio-narratology*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Gerds-Andresen, T. (2020). Fastsettelse av samvær ved omsorgsovertakelse. *Kritisk juss*, 51(02), 125–153.

- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2009). *Analyzing narrative reality*. London: sage.
- Hansen, A. (2020, 27. mars). Norsk barnevern. Skjebnedrama avgjort: Mor og far vant. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/skjebnedrama-avgjort-mor-og-far-vant/72301462>.
- Harris, A., Carney, S. & Fine, M. (2000). Counter work: Theorising the politics of counter stories. *International Journal of Critical Psychology*, 4(2), 6–18.
- Haugli, T. (2000). *Samværsrett i barnevernssaker* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugli, T. & Havik, T. (2010). *Samvær i barnevernsaker: psykologiske og juridiske vurderinger*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holtan, A. (2002). *Barndom i fosterhjem i egen slekt* (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø.
- Holtan, A., Thørnblad, R. & Skoglund, J. (2020). *Slektsfosterhjem–Mellom barnevern og familie*. Oslo: Gyldendal.
- Howell, S. (2001). 'En vanlig familie': Utenlandsadopsjon i Norge, et stadig voksende fenomen I S. Howell & M. Melhuus (red.), *Blod–tykkere enn vann? Betydninger av slektskap i Norge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Iyer, P., Boddy, J., Hammelsbeck, R. & Lynch-Huggins, S. (2020). *Contact following placement in care, adoption, or special guardianship: implications for children and young people's well-being*. Evidence Review. London: Nuffield Family Justice Observatory.
- Kiraly, M. & Humphreys, C. (2016). 'It's about the whole family': Family contact for children in kinship care. *Child and Family Social Work*, 21(2), 228–239. doi:10.1111/cfs.12140
- Lafrance, M. N. & McKenzie-Mohr, S. (2014). Woman counter-storying their lives. I S. McKenzie-Mohr & M. N. Lafrance (red.), *Woman Voicing Resistance: Discursive and Narrative Explorations* (s. 1–15). East Sussex: Routledge.

- Larkins, C., Ridley, J., Farrelly, N., Austerberry, H., Bilson, A., Hussein, S., . . . Stanley, N. (2013). Children's, Young People's and Parents' Perspectives on Contact: Findings from the Evaluation of Social Work Practices. *The British Journal of Social Work*, 45(1), 296–312. doi:<https://doi.org/10.1093/bjsw/bct135>
- Lawler, S. (2015). *Identity: sociological perspectives*. Cambridge: Polity Press.
- Mattingly, C. & Garro, L. C. (2000). *Narrative and the cultural construction of illness and healing*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- McDowell, E., McLaughlin, M. & Cassidy, T. (2019). Contact with Birth Parents: Hearing the Voice of the Looked After Child: Contact with Birth Parents. *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(3), 194–199.
- McWey, L. M. & Cui, M. (2017). Parent–child contact for youth in foster care: Research to inform practice. *Family Relations*, 66(4), 684–695.
- Mills, S. (1997). *Discourse. The new critical idiom series*. London and New York: Routledge.
- Moyers, S., Farmer, E. & Lipscombe, J. (2006). Contact with family members and its impact on adolescents and their foster placements. *British Journal of Social Work*, 36(4), 541–559.
- Murray, M. (1999). The storied nature of health and illness. I M. Murray & K. Chamberlain (red.), *Qualitative health psychology: Theories and methods* (s. 87–123). London: Sage.
- Odland, A. M. (2020, 26. oktober). Samvær i barnevernssaker. Foreldre og barn kan ha rett på mer samvær. Barnevernet må selv ta initiativ, ikke vente på krav, sier Mari Trommald i Bufdir. *Fontene*. Hentet fra <https://fontene.no/barnevern/foreldre-og-barn-kan-ha-rett-pa-mer-samvar-barnevernet-ma-selv-ta-initiativ-ikke-vente-pa-krav-sier-mari-trommald-i-bufdir-6.47.739166.bc7f04dd14>.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Los Angeles: Sage.

- Riessman, C. K. (2017). Narrativ analyse i samfundsvidenskabene. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *Kvalitativ analyse. Syv traditioner* (s. 235–272). København: Hans Reitzels Forlag.
- Salas Martínez, M. D., Fuentes, M. J., Bernedo, I. M. & García-Martín, M. A. (2016). Contact visits between foster children and their birth family: The views of foster children, foster parents and social workers. *Child & Family Social Work*, 21(4), 473–483.
- Schneider, D. M. (1980). *American kinship: A cultural account*. Chicago, IL: The University of Chicago Press (Original work published in 1968).
- Sen, R. & Broadhurst, K. (2011). Contact between children in out-of-home placements and their family and friends networks: A research review. *Child & Family Social Work*, 16(3), 298–309.
- Sinclair, I., Wilson, K., & Gibbs, I. (2005). *Foster placements: Why they succeed and why they fail*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Skoglund, J. (2018). *Upbringing by relatives: Incorporating new understandings and perspectives into the study of kinship foster care* (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet.
- Skoglund, J., Thørnblad, R. & Holtan, A. (2018). Children's relationships with birth parents in childhood and adulthood: A qualitative longitudinal study of kinship care. *Qualitative Social Work*, 18(6), 944–964. doi:10.1177/1473325018784646
- Skogstrøm, L. (2019, 19. november). Jusprofessor: Streng norsk praksis for samvær med barn i fosterhjem har utviklet seg uten faglig grunnlag. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/EWXdW3/jusprofessor-streng-norsk-praksis-for-samvaer-med-barn-i-fosterhjem-ha>.
- Stang, E. G. & Baugerud, G.-A. (2018). *Samvær etter omsorgsovertakelse. En barnefaglig og juridisk utredning* (OsloMet Rapport 2018 nr 10). Oslo: OsloMet.

Strathern, M. (1992). *After nature: English kinship in the late twentieth century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thørnblad, R. (2011). *Slektsfosterhjem – offentlig tiltak i private hjem* (Doktoravhandling). Universitetet i Tromsø.